

بسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

قای محسن احمدوندی، پایان نامه کارشناسی ارشد خود را با عنوان "بررسی و تحلیل سیر غزل‌روایی معاصر (پس از مشروطه تا انقلاب اسلامی)" در تاریخ ۱۳۹۹-۱۳۹۸ ارائه کردند.

اعضای هیات داوران نسخه نهایی این پایان نامه را از نظر فرم و محتوا تایید کرده است و پذیرش آنرا برای تکمیل

درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	اعضاء
۱- استاد راهنما	دکتر غلامحسین غلامحسین زاده	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر قدرت الله طاهری	استادیار	
۳- استاد ناظر	دکتر ناصر نیکویخت	دانشیار	
۴- استاد ناظر	دکتر صابر امامی	دانشیار	
۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر ناصر نیکویخت	دانشیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت نسبتاً که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانش‌گه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به تم دانشگاه بوده و با تأیید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و با دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (ثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه هم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۲ در هیأت رئیسه دانشگاه به تأیید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«**ایجناب محسن احمدوندی دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی ورودی سال تحصیلی ۸۹-۸۸ مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی** متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف ایجناب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

مضامین:

تاریخ: ۱۳۹۱/۴/۱۹

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱- در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲- در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته ی زبان و ادبیات فارسی است. که در سال ۱۳۹۱ در دانشکده ی علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر غلامحسین غلامحسین زاده و مشاوره جناب آقای دکتر قدرت الله طاهری از آن دفاع شده است.»

ماده ۳- به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تمام یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند موارد تدارک خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴- در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵- دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند. به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶- انتخاب محسن احمدوندی دانشجوی رشته ی زبان و ادبیات فارسی مقطع کارشناسی ارشد بهمدنویس و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: محسن احمدوندی

تاریخ و امضاء: تیر ماه ۱۳۹۱

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده‌ی علوم انسانی

پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

بررسی و تحلیل سیر غزل روایی معاصر
(پس از مشروطه تا انقلاب اسلامی)

محسن احمدوندی

استاد راهنما:

دکتر غلامحسین غلامحسین‌زاده

استاد مشاور:

دکتر قدرت‌الله طاهری

تیر 1391

«تقدیم به روح پدرم

که با تمام سادگی اش

سرو را خوب می فهمید

و به دستان مادرم

که سیب را

- اگر چه میوهی ممنوعه بود -

عادلانه قسمت می کرد.»

به نام او که مهربان ترین مهربانان است

خدایا تو را سپاس که به دستهای ناتوانم، توانایی بخشیدی و اندیشه‌ام را از ظلمت جهل رهانیدی و راهنمایی به سوی نور و روشنی بودی. خدایا تو را سپاس که در تمام لحظات تنهایی و ناامیدی مرا امیدوار ساختی که بخوانم و دقایق را جستجو کنم. بار خدایا! اگر لطف تو نبود، گام‌هایم سست، روحم مکدر و قلمم شکسته می‌شد، پس همواره تو را شکر می‌گویم، که شکرگزاری سزاوار توست.

بی‌تردید، به انجام رساندن این پایان‌نامه مرهون ارشاد و راهنمایی استادان گرانقدری است که اگر دستگیری آنان نبود، این تحقیق سراپا نقصان و کاستی بود؛ لذا اگر در این پژوهش قدری هست، حاصل راهنمایی آن فاضلان و اگر نقصی هست، از شتابزدگی بنده است.

از استاد گرانقدرم، **جناب آقای دکتر غلامحسین غلامحسین‌زاده** که نه تنها در راهنمایی این پایان‌نامه؛ بلکه در طول این دوره‌ی تحصیلی، همواره مرا مرهون راهنمایی‌های ارزنده‌ی خود قرار دادند، بی‌نهایت سپاسگزارم. از استاد مشاورم، **جناب آقای دکتر قدرت الله طاهری** نیز که گاه و بیگاه وقت گرانبهای خود را صرف ارشاد این حقیر می‌کردند، قدردانی می‌کنم.

از استادان فاضل گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس، آقایان **دکتر حسینعلی قبادی**، **دکتر سعید بزرگ بیگدلی** و **دکتر ناصر نیکوبخت** که از خرمن فضلشان، خوشه‌ها چیدم و در محضرشان، دانش و بینش را توأمان آموختم، قدردانی می‌کنم.

در پایان از تک تک اعضای خانواده‌ام، به ویژه مادر مهربانم که دلگرمی‌هایش همیشه آرام‌بخش روح و جانم بوده است، کمال تشکر را دارم.

چکیده

یکی از پیامدهای پیوند شعر و روایت، پیدایش شعر روایی است. شعر روایی، در یک تعریف ساده به شعری گفته می‌شود که داستانی را نقل می‌کند. سابقه‌ی شعر روایی در ایران به روزگار پیش از اسلام می‌رسد و در دوره‌ی اسلامی نیز تقریباً از آغاز شعر فارسی در، در منظومه‌های حماسی و بعدها در منظومه‌های غنایی و تعلیمی رواج داشته است. اگر چه روایت در پهنه‌ی شعر فارسی، بیشتر با قالب مثنوی همراه بوده است؛ اما منطبق روایت می‌تواند در هر قالبی کاربرد داشته باشد. یکی از این قالب‌ها، غزل است. غزل روایی، غزلی است که شاعر در آن به نقل مجموعه رخدادها و کنش‌هایی می‌پردازد که با هم رابطه‌ی علی- معلولی و زمانی دارند و توسط شخص یا اشخاصی، در بستر مکان تجربه می‌شوند. گرایش غزل فارسی به سمت و سوی روایت، در چهار دوره برجسته‌تر است: 1. غزلواره‌های دوره‌ی سامانی و غزنوی که به صورت تغزل در صدر قصاید قرار می‌گرفتند. 2. غزل‌های قلندری و عرفانی دوره‌ی سلجوقیان و مغول. 3. غزل مکتب وقوع. 4. غزل دوران معاصر.

پژوهش حاضر با روش توصیفی- تحلیلی و با رویکرد دیالکتیکی و گرایش به سبک و فرم، در پی بررسی و تحلیل سیر غزل روایی معاصر (پس از مشروطه تا انقلاب اسلامی) است. به همین منظور، اشعار چهل و پنج غزل سرای معاصر از این منظر مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که غزل روایی در دوران معاصر، از سیری صعودی برخوردار بوده است. بوطیقای نیما و اصل تجربه‌گرایی را می‌توان عوامل مؤثر بر سیر صعودی غزل روایی دانست. اغلب غزل‌های روایی معاصر دارای مضامینی عاشقانه و رمانتیک هستند و مضامین عارفانه، فلسفی، اجتماعی- سیاسی و تعلیمی از دیگر مضامین به کار رفته در آنها می‌باشند.

واژگان کلیدی: غزل، روایت، غزل روایی، شعر معاصر فارسی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

1.....	فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق
2.....	1-1- مقدمه
3.....	2-1- تعریف مسأله و اهداف تحقیق
5.....	3-1- سؤالات تحقیق
6.....	4-1- فرضیه‌ها و پیش‌فرض‌ها
7.....	5-1- پیشینه‌ی تحقیق
8.....	6-1- روش انجام تحقیق
9.....	7-1- توضیحی درباره‌ی اصطلاح «معاصر»
11.....	8-1- خلاصه‌ی فصل
12.....	فصل دوم: چارچوب نظری تحقیق
13.....	1-2- مقدمه
13.....	2-2- تاریخچه‌ی روایت‌شناسی
14.....	1-2-2- ارسطو و روایت‌شناسی
17.....	2-2-2- زبان‌شناسی سوسور و تأثیر آن بر روایت‌شناسی
21.....	3-2-2- روایت‌شناسی در مکتب فرمالیسم
24.....	1-3-2-2- ولادیمیر پراپ
29.....	2-3-2-2- بوریس توماشفسکی
31.....	4-2-2- روایت‌شناسی در مکتب ساختارگرایی
34.....	1-4-2-2- کلود لویی استراوس
35.....	2-4-2-2- آلژیر داس ژولین گرماس

36 3-4-2-2- کلود برمون
39 4-4-2-2- رولان بارت
41 5-4-2-2- تزوتان تودورف
44 6-4-2-2- ژرار ژنت
48 3-2- روایت چیست
50 1-3-2- تعریف روایت (روایت ادبی)
52 2-3-2- عناصر اصلی روایت
53 1-2-3-2- پیرنگ (توالی زمانی و منطقی رخدادها و کنش‌ها)
55 2-2-3-2- شخصیت
57 3-2-3-2- زمان
59 4-2-3-2- مکان
60 5-2-3-2- راوی
61 4-2- غزل روایی
67 5-2- غزل شبه‌روایی و انواع آن
68 1-5-2- غزل وصفی
69 2-5-2- غزل گفتگویی
71 6-2- خلاصه‌ی فصل
74 فصل سوم: سیر تحوّل غزل در شعر فارسی
75 1-3- مقدمه
75 2-3- معنای لغوی غزل
75 3-3- معنای اصطلاحی غزل
76 4-3- غزل و معانی مختلف آن در پهنه‌ی ادب فارسی
76 1-4-3- غزل در معنی شعر عاشقانه

- 77.....3-4-2- غزل در معنی شعر ملحون و آهنگین (شعر همراه با ساز و آواز).....
- 82.....3-4-3- غزل در معنی تغزل قصیده.....
- 84.....3-4-4- غزل به عنوان یک قالب مستقل شعری در معنی مصطلح امروزی.....
- 92.....3-5-5- ادوار مختلف غزل و سیر روایت در هر دوره.....
- 92.....3-5-1- دوره‌ی سامانیان و غزنویان (از نیمه‌ی اول قرن سوم تا قرن ششم).....
- 99.....3-5-2- دوره‌ی سلجوقیان و مغول (از قرن ششم تا قرن نهم).....
- 104.....3-5-3- دوره‌ی تیموری (قرن نهم).....
- 107.....3-5-4- مکتب وقوع (قرن دهم).....
- 109.....3-5-5- دوره‌ی صفویه: سبک اصفهانی یا سبک هندی (قرن یازدهم و نیمه‌ی اول قرن دوازدهم).....
- 114.....3-5-6- دوره‌ی بازگشت (از اواسط قرن دوازدهم تا اواخر قرن سیزدهم).....
- 116.....3-5-7- عصر مشروطه (از اواخر قرن سیزدهم تا اواخر قرن چهاردهم).....
- 118.....3-5-8- دوران معاصر (از اواخر قرن چهاردهم تا امروز).....
- 118.....3-5-8-1- غزل سنتی.....
- 119.....3-5-8-2- غزل بینابین (میانه).....
- 119.....3-5-8-3- غزل نو.....
- 120.....3-6-6- بوطیقای شعر نو.....
- 121.....3-6-1- عناصر محوری بوطیقای نیما.....
- 121.....3-6-1-1- استغراق.....
- 123.....3-6-1-2- عینیت‌گرایی (ابژکتیویته).....
- 127.....3-6-1-3- وصف.....
- 129.....3-6-1-4- روایت.....
- 131.....3-6-2- تأثیر نیما و بوطیقای او بر شعر معاصر.....
- 132.....3-6-2-1- عاطفه.....
- 132.....3-6-2-2- تخیل.....

- 133..... زبان 3-2-6-3
- 134..... موسیقی 4-2-6-3
- 134..... شکل 5-2-6-3
- 138..... تأثیر نیما و بوطیقای او بر غزل معاصر 7-3
- 139..... عاطفه 1-7-3
- 140..... تخیل 2-7-3
- 141..... زبان 3-7-3
- 141..... موسیقی 4-7-3
- 142..... شکل 5-7-3
- 143..... خلاصه‌ی فصل 8-3

فصل چهارم: تحلیل و بررسی سیر غزل روایی معاصر 145.....

- 146..... مقدمه 1-4
- 146..... بررسی سیر غزل روایی معاصر 2-4
- 149..... عوامل مؤثر بر سیر صعودی غزل روایی معاصر 3-4
- 151..... بررسی مضامین غزل روایی معاصر 4-4
- 152..... فراوانی غزل روایی در شعر شاعران معاصر 5-4
- 153..... تحلیل غزل روایی هشت شاعر معاصر 6-4
- 154..... تحلیل عناصر روایی در غزل‌های غلامعلی رعدی آذرخشی 1-6-4
- 155..... پیرنگ 1-1-6-4
- 158..... زمان 2-1-6-4
- 159..... مکان 3-1-6-4
- 159..... شخصیت 4-1-6-4
- 160..... راوی 5-1-6-4

- 161.....2-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های مهدی اخوان ثالث
- 161.....1-2-6-4 پیرنگ
- 165.....2-2-6-4 زمان
- 166.....3-2-6-4 مکان
- 167.....4-2-6-4 شخصیت
- 168.....5-2-6-4 راوی
- 169.....3-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های محمد حسین شهریار
- 170.....1-3-6-4 پیرنگ
- 176.....2-3-6-4 زمان
- 177.....3-3-6-4 مکان
- 177.....4-3-6-4 شخصیت
- 179.....5-3-6-4 راوی
- 179.....4-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های حسین پژمان بختیاری
- 180.....1-4-6-4 پیرنگ
- 184.....2-4-6-4 زمان
- 185.....3-4-6-4 مکان
- 186.....4-4-6-4 شخصیت
- 187.....5-4-6-4 راوی
- 187.....5-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های سیمین بهبهانی
- 189.....1-5-6-4 پیرنگ
- 193.....2-5-6-4 زمان
- 194.....3-5-6-4 مکان
- 194.....4-5-6-4 شخصیت
- 195.....5-5-6-4 راوی

196	6-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های فریدون توللی
197	1-6-6-4- پیرنگ
200	2-6-6-4- زمان
201	3-6-6-4- مکان
201	4-6-6-4- شخصیت
203	5-6-6-4- راوی
203	7-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های مهدی حمیدی شیرازی
204	1-7-6-4- پیرنگ
208	2-7-6-4- زمان
209	3-7-6-4- مکان
210	4-7-6-4- شخصیت
212	5-7-6-4- راوی
212	8-6-4- تحلیل عناصر روایی در غزل‌های مفتون امینی
213	1-8-6-4- پیرنگ
217	2-8-6-4- زمان
218	3-8-6-4- مکان
218	4-8-6-4- شخصیت
220	5-8-6-4- راوی
220	7-4- خلاصه‌ی فصل
221	فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها
222	1-5- بحث و نتیجه‌گیری
233	2-5- پیشنهادها

234.....	فهرست منابع و مآخذ.....
260.....	نمایه
265.....	تعلیقات
315.....	چکیده‌ی انگلیسی

فصل اول:

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

مقدمه

تعریف مسأله و اهداف تحقیق

سؤالات تحقیق

فرضیه‌ها و پیش‌فرض‌ها

پیشینه‌ی تحقیق

روش انجام تحقیق

توضیحی درباره‌ی اصطلاح «معاصر»

خلاصه‌ی فصل

روایت پدیده‌ای است که در سراسر زندگی بشر ریشه دوانده و در طول تاریخ، همیشه همراه او بوده است. روایت‌ها در تمام جلوه‌های فرهنگ بشری حضور دارند، از کوتاه‌ترین تیتروهای خبری گرفته تا بلندترین آثار داستانی؛ از اسطوره و تاریخ گرفته تا سینما و تبلیغات. هر جا که انسان باشد، روایت نیز هست. در این دیدگاه کلی و عام، روایت دیگر تنها به عنوان یک ابزار ادبی صرف نیست که محدود به متون داستانی شود؛ بلکه به شیوه‌ای اطلاق می‌شود که بشر از طریق آن جهان را می‌شناسد و می‌شناساند؛ شیوه‌ای برای استدلال و بازنمایی. او به یاری روایت، تجارب پراکنده‌اش را در قالب یک کلیت درمی‌آورد، به آنها نظم و معنا می‌بخشد و از نسلی به نسلی دیگر منتقل می‌کند، بر همین اساس می‌توان روایت را زیربنای تمدن و فرهنگ بشری دانست.

یکی از ویژگی‌های غزل معاصر، گرایش آن به سمت و سوی روایت است. در این غزلیات آدمی با نمودی از عشق و احوال عاشقانه روبه‌رو می‌شود که نه تنها ابیات را از استقلال معنی خارج می‌کند، بلکه مفاهیم آنها را با یکدیگر پیوند می‌دهد و گونه‌ای یکدستی به غزل می‌بخشد که مانند آن را در غزلیات پیشین به ندرت می‌توان یافت. پژوهش حاضر به تحلیل و بررسی سیر غزل روایی معاصر و ویژگی‌ها و شاخصه‌های این گونه غزل پرداخته و در پنج فصل به شرح ذیل تدوین شده است.

فصل اول به بیان کلیات طرح تحقیق از جمله بیان مسأله، سؤالات، فرضیه‌ها، روش انجام تحقیق و توضیحی درباره‌ی اصطلاح معاصر مربوط می‌شود. در فصل دوم، ابتدا به پیشینه‌ی روایت‌شناسی در «فن شعر» ارسطو پرداخته‌ایم، سپس مهم‌ترین نظریه‌های روایت‌شناسان دو مکتب فرمالیسم و ساختارگرا- که نقش عمده‌ای در تکوین علم روایت‌شناسی داشته‌اند- به صورت مستقل بیان شده است. از آنجا که زبان‌شناسی ساختاری سوسور، تأثیر فراوانی بر مطالعات روایت‌شناسان فرمالیسم و ساختارگرا داشته است و بسیاری از مفاهیم این علم در روایت‌شناسی کاربرد دارد؛ در ادامه‌ی بحث، به معرفی مختصری از زبان‌شناسی سوسور و مفاهیم کاربردی آن پرداخته‌ایم. در بخش دوم این فصل، تعاریف روایت از دیدگاه صاحب‌نظران این علم مورد بررسی قرار گرفته و بر اساس این تعاریف، اصلی‌ترین عناصر روایت را استخراج کرده‌ایم. بخش سوم این فصل نیز، به تعریف غزل روایی

بر اساس عناصر اصلی روایت اختصاص یافته است. در این بخش، سعی کرده‌ایم بر اساس عناصر اصلی روایت، تعریفی جامع و مانع از غزل روایی ارائه دهیم. در ادامه‌ی این بخش، غزل‌های شبه‌روایی را در دو دسته‌ی وصفی و گفتگویی مورد بررسی قرار داده و تفاوت‌ها و تمایزهای این گونه‌ی غزل‌ها با غزل روایی را مشخص کرده‌ایم. در فصل سوم ابتدا معانی مختلف واژه‌ی غزل در پهنه‌ی ادب فارسی را بررسی کرده‌ایم و در ادامه به سیر غزل و ادوار مختلف آن در شعر فارسی پرداخته‌ایم. در این بررسی تاریخی، دوره‌هایی را که از نظر غزل روایی برجسته بوده‌اند، مشخص کرده‌ایم و با آوردن نمونه‌هایی، علل اصلی گرایش غزل به سمت روایت در این دوره‌ها، در حد امکان واکاوی شده است. از آنجا که یکی از علل عمده‌ی روایی شدن غزل معاصر، تأثیر بوطیقای نیما و شعر نو تشخیص داده شد، در ادامه‌ی این فصل نگاهی نیز به بوطیقای نیما و تأثیر آن بر غزل معاصر داشته‌ایم. در فصل چهارم، ابتدا سیر صعودی غزل روایی معاصر و علل و عوامل مؤثر بر این روند رو به افزایش، بررسی شده است؛ در ادامه، فراوانی غزل‌های روایی را در اشعار هر یک از غزل‌سرایان معاصر نشان داده‌ایم و به تحلیل و بررسی عناصر روایی در غزل‌های هشت شاعری که بیشترین غزل روایی را در این دوره سروده‌اند، پرداخته‌ایم. نتایج حاصل از این پژوهش نیز در فصل پنجم ارائه شده است.

1-2- تعریف مسأله و اهداف تحقیق

روایت تنها محدود به متون داستانی نمی‌شود؛ بلکه می‌تواند با شعر نیز پیوند داشته باشد. یکی از پیامدهای پیوند شعر و روایت، پیدایش شعر روایی است. شعر روایی در یک تعریف ساده به شعری گفته می‌شود که داستانی را نقل کند. شعر روایی از سابقه‌ی دیرینه‌ای در فرهنگ بشری برخوردار است و از قدیمی‌ترین انواع شعر محسوب می‌شود. در اروپا تا قبل از به وجود آمدن رمان در اواخر قرن هفدهم، شعر متداول‌ترین شکل روایت و داستان‌گویی بوده است؛ هر چند امروزه عواملی از قبیل رشد ادبیات داستانی و رمان‌نویسی و عدم تمایل شاعران به کاربرد شعر برای روایت‌هایی که می‌توانند به شکل منثور بیان کنند، از کاربرد شعر روایی کاسته است. در ایران نیز سابقه‌ی شعر روایی به روزگار پیش از اسلام می‌رسد و در دوره‌ی اسلامی نیز تقریباً از آغاز شعر

دری، در منظومه‌های حماسی رواج داشته و بعدها نیز در منظومه‌های غنایی و تعلیمی کسانی چون نظامی، سنایی، عطار و مولوی کاربرد فراوان داشته است.

اگر چه روایت در پهنه‌ی شعر فارسی، بیشتر با قالب مثنوی همراه بوده است، اما منطبق روایت می‌تواند در هر قالبی کاربرد داشته باشد. یکی از این قالب‌ها، غزل است. غزل روایی، غزلی است که شاعر در آن به نقل مجموعه رخدادها و کنش‌هایی می‌پردازد که با هم رابطه‌ی علی- معلولی و زمانی دارند و توسط شخص یا اشخاصی (شخصیت‌ها) در بستر مکان تجربه می‌شوند. خاستگاه غزل روایی فارسی را باید در تغزلات دوره‌های آغازین شعر فارسی جست‌وجو کرد. در سبک خراسانی از آن جهت که قصیده قالب مسلط شعری است، در دیوان شاعران، غزل به صورت مستقل کمتر دیده می‌شود و مضامین غنایی به صورت تغزل در آغاز قصاید قرار می‌گیرد. معمولاً این تغزلات دارای ساختاری روایی می‌باشند و شاعر در آنها به شرح دیدارهای عاشقانه‌ی خود با معشوقش می‌پردازد. در سبک عراقی که غزل به صورت قالب مستقل و مسلط درمی‌آید، روایت در غزل مجال بروز بیشتری را پیدا می‌یابد. غزل‌های روایی این دوره، بیشتر در دیوان شاعران عارف مسلکی چون سنایی و عطار و مولوی یافت می‌شود. این غزل‌های روایی، اغلب داستان‌های سمبلیکی را بیان می‌کنند که حاصل مکاشفه‌های درونی این شاعران است. پس از این، در مکتب وقوع است که ما دوباره شاهد حضور گسترده‌ی روایت در غزل هستیم. در غزل این مکتب، شاعر اغلب به روایت یک واقعه‌ی عاشقانه می‌پردازد و سعی می‌کند که این واقعه را به صورتی باورپذیر و حقیقت‌مانند ارائه دهد. دوره بعدی‌ای که غزل به سمت و سوی روایت گرایش پیدا می‌کند، دوران معاصر است. در یک چشم‌انداز کلی، غزل معاصر را می‌توان تحت سه عنوان کلی غزل سنتی، غزل بینابین (میانه) و غزل نو تقسیم‌بندی کرد.

غزل سنتی در دوران معاصر در حوزه زبان، تخیل، اندیشه و عاطفه غالباً در فضای غزل کلاسیک سیر می‌کند و در حقیقت مانند غزل دوره‌ی بازگشت، در ادامه‌ی همان تقلید از غزل سنتی است، به همین دلیل آن را غزل تقلیدی نیز نامیده‌اند.

غزل بینابین (میانه) غزل‌هایی هستند که تا حدودی از چارچوب غزل سنتی فراتر رفته‌اند؛ ولی هنوز به قلمرو غزل نو نرسیده‌اند و در برزخ بین دیروز و امروز قرار دارند. این غزل‌ها حد فاصل غزل سنتی و غزل نو هستند و کاملاً نو نامیدن آنها همان قدر نادرست است که کهنه نامیدنشان. این غزل‌ها مقداری از عناصر نو را در کنار عناصر کهنه به کار می‌برند و در حقیقت مقدمه‌ای برای شکل‌گیری غزل نو معاصر به شمار می‌آیند.

بعد از رواج شعر نو، شاعران غزل‌سرا مقداری از عناصر شعر نو را در قالب غزل وارد کردند. این عمل بعدها شدت بیشتری یافت و روز به روز تأثیر شعر نو در غزل بیشتر گردید، به طوری که رفته رفته نوگرایان غالباً غزلیاتی گفتند که جز از نظر قالب با شعر نو فرقی نداشت. با جلوه‌ی این‌گونه غزلیات در پهنه‌ی شعر فارسی، چهره‌ی تازه‌ای از غزل، با عنوان غزل نو روی نمود، چهره‌ای که با تمام غزلیات ادوار مختلف ادبیات فارسی متفاوت بود. این نوع غزل تحت تأثیر شعر نو به وجود آمده است و از تمام امکانات شعر نو چه از نظر زبان و چه از نظر مضمون بهره می‌گیرد و غزلی است با «جسمی سنتی و روحی نیمایی».

یکی از ویژگی‌های غزل معاصر، بیان روایی و پیوستگی و توالی معنایی ابیات است. پژوهش حاضر در پی بررسی سیر غزل روایی معاصر و ویژگی‌ها و شاخصه‌های این‌گونه غزل می‌باشد. برای این منظور، چهل و پنج تن از غزلسرایان معاصر انتخاب شده و سیر تطور و تحول غزل روایی در اشعار این شاعران مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد. در این تحقیق، پس از بررسی سیر تحولات غزل روایی در دوران معاصر، به تحلیل و بررسی شعر هشت تن از شاعرانی که بیشترین غزل روایی را در این دوره‌ی زمانی سروده‌اند، پرداخته می‌شود.

3-1- سوالات تحقیق

- 1) غزل روایی چیست و به چه انواعی تقسیم می‌شود؟
- 2) غزل روایی در دوران معاصر (پس از مشروطه تا انقلاب اسلامی) چه سیری را طی کرده است؟
- 3) شاعرانی که بیشترین غزل روایی را در این دوره سروده‌اند، چه کسانی هستند و ویژگی‌های غزل هر یک چیست؟